

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

**Nozickova teorie minimálního státu v jeho Anarchy, State
and Utopia**

Vladimír Havierník

Plzeň 2016

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA FILOZOFIE

STUDIJNÍ PROGRAM FILOZOFIE

STUDIJNÍ OBOR FILOZOFIE

Bakalářská práce

**Nozickova teorie minimálního státu v jeho Anarchy, State
and Utopia**

Vladimír Havierník

Vedoucí práce:

Doc. RNDr. Josef Moural Ph.D.

Katedra politologie a filozofie

Fakulta filozofická Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Plzeň 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jen pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že jsem veškerý překlad textu udělal sám a jsem tak plně odpovědný za jakékoli nepřesnosti.

Plzeň, srpen 2016

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce panu Doc. RNDr. Josefu Muralovi Ph.D., za jeho pomoc při výběru literatury a za jeho vstřícný přístup při vedení práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině, za jejich podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. ROBERT NOZICK, ŽIVOT A DÍLO.....	9
1.1. Vlivy analytické filosofie.....	10
1.2. Střední období, politická filosofie a epistemologie.....	12
1.3. Pozdní období a filosofie života.....	14
2. HISTORICKÝ KONTEXT NOZICKOVY POLITICKÉ FILOSOFIE.....	16
2.1. Anglosaská tradice liberalismu: J. Locke, T. Hobbes.....	16
2.2. Osvícenečtí autoři: A. Smith, I. Kant.....	19
2.3. Liberalismus J. S. Milla – utilitarismus.....	21
2.4. J. Rawls a jeho dílo <i>Teorie spravedlnosti</i>	21
2.5. Libertarianismus a anarchismus.....	23
3. TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU.....	26
3.1. Základní stanoviska.....	26
3.2. Morální problémy – kompenzace, prohibice a risk.....	28
3.3. Ochranná společenství a dominantní ochranné společenství.....	31
3.4. Ultraminimální stát a minimální stát.....	33
3.5. Argumenty pro minimální stát a proti jeho rozšíření.....	36
3.6. Distribuční spravedlnost a teorie nároku.....	37
4. KRITIKA TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU.....	39
4.1. Thomas Nagel.....	39
4.2. Murray N. Rothbard.....	41
4.3. Pavel Barša.....	41
4.4. Bernard Williams.....	42
ZÁVĚR, FILOSOFICKÉ ZAMYŠLENÍ NAD DEFINICÍ STÁTU.....	44
SEZNAM LITERATURY.....	49
RESUMÉ.....	51

ÚVOD

I když se může stát jevit samotnému člověku příliš složitý a komplikovaný na to, aby jej byl on sám schopen přetvořit či změnit, přesto to nezabránilo filosofům z různých období nad podobnými změnami uvažovat. Tito filosofové promýšleli funkce států a státních institucí své doby, poukazovali na to, co pokládali za jejich chyby a nedokonalosti, a následně navrhovali různá řešení podle svých měřítek a své vlastní filosofie. Někteří se nebáli jít tak daleko, že místo jednotlivých změn navrhovali rovnou ideální uspořádání společnosti, které dnes označujeme jako utopie. Prvním z těchto filosofů, který se otázkou státu a jeho uspořádání začal podrobněji zajímat, byl Platón¹ ve svém díle *Ústava*, které se tak stalo jakýmsi vodítkem a základem pro další dějiny politické filosofie.

Politická filosofie je normativní disciplínou vycházející z morální filosofie. Morální filosofie se zaměřuje na principy dobra a oprávněnosti jednání člověka. Politická filosofie naopak aplikuje tyto principy na instituce a pravidla ve společnosti. Hledá odpověď na otázky správného institucionálního uspořádání společnosti, podle jakých ideálů (spravedlnosti, rovnosti, svobody) jsou tyto instituce vybírány a jakým způsobem tyto ideály naplňují.² Politická filosofie zasahuje do celé řady dalších filosofických oblastí, jako je filosofie dějin nebo filosofie člověka, a i do oblastí mimo filosofii, jako je například politika, ekonomie, právo atd.

Cílem této bakalářská práce je seznámit čtenáře s teorií státu jednoho z autorů současné politické filosofie, kterým je Robert Nozick. Konkrétně toho jak tento autor vysvětluje vznik státu a na čem zakládá nutnou podmínku jeho existence.³ Čtenáře seznámíme s Nozickovou teorií jednak tím, že ji zasadíme do

¹ Tento myslitel se dokonce pokusil přímo do státního uspořádání v Syrakusách zasáhnout tím, že byl poradcem a učitelem místního vládce Dionysia II, jak se lze dozvědět přímo z Platónových *Listů*.

² KIS, J. *Současná politická filosofie*, str. 7.

³ K tomuto tématu se vážou pojmy jako monopol na užití násilí, distribuční spravedlnost apod.

pojmového a historického kontextu politické filosofie, a dále pak samotným shrnujícím popisem teorie a jejích základních principů, obsažené v díle Roberta Nozicka. Na tomto základě si pak dále můžeme představit kritiku některých dalších autorů z řad politické filosofie. Kritérium výběru těchto autorů se přitom bude odvíjet od vztahu teorie minimálního státu vůči její hypotetické aplikaci na reálný svět, a to z toho důvodu, že Nozickův text je považován za jeden ze základních textů politického libertarianismu.

Tato bakalářská práce se nejprve zaměří na krátké seznámení s autorem. Dále pak z jaké tradice vychází, na jaké autory navazuje a jaké filosofické pojmy od nich přejímá. Poté vysvětlíme teoretický vznik státu u samotného Nozicka, který se tím tak snaží odpovědět na otázku, zda je vůbec existence státu jako takového nutná a zároveň je-li takovýto stát ospravedlnitelný. A na závěr zhodnotíme některé Nozickovy myšlenky o státě ve vztahu k jeho pozdější filosofii.

Robert Nozick napsal také významná díla vztahující se k epistemologii a filosofii mysli, je však znám hlavně pro svou politickou filosofii obsaženou v knize *Anarchy, State and Utopia (1974)*, za niž roku 1975 obdržel National Book Award. A právě tímto dílem se také nesmrtelně zapsal do dějin politické filosofie vedle velikánů, jako jsou John Rawls nebo John Stuart Mill. V českém prostředí k tomuto autorovi vyšlo několik studií v odborných filosofických a politologických sbornících a začíná se s překladem jeho děl do češtiny.⁴ První kapitola se bude tímto autorem zabývat podrobněji.

V další kapitole se pokusíme uvést kontext díla a hlavně pojmy, které se v něm vyskytují a které jsou důležité jak pro jeho pochopení, tak z hlediska politické filosofie jako takové. Tyto pojmy si vysvětlíme ve vztahu ke konkrétním autorům a podáme tak i jejich přibližnou charakteristiku.

⁴ Minulý rok vyšlo v českém jazyce jeho hlavní dílo *Anarchie, stát a utopie (2015)*, které přeložila Zuzana Gabajová.

Třetí kapitola je už cíleně zaměřená na rozbor teorie minimálního státu, toho, jak vznikl z přirozeného stavu a proč je nutné, aby takovýto stát vznikl. V užší míře se pak zaměříme i na spravedlivé rozdělení vlastnictví, a jeho získávání v takovémto státě. V následné čtvrté kapitole bude tato koncepce podrobena kritickému hodnocení dalších autorů, jak bylo zmíněno výše.

V závěru se pouštím do vlastní filosofické práce. Vyložím, z jakého důvodu si myslím, že je Nozickova definice státu, která je i základem jeho teorie, nedostatečná. Dále pak uvedu definici, kterou považuji za výstižnou. Má kritika se bude týkat hlavně vztahu státu k právům jednotlivce. Tvrdím, že aby mohl stát být považován za stát, musí tato práva omezovat více nežli stát popsany Nozickovou teorií. Zároveň vysvětlím, co považuji na teorii minimálního státu za důležité a prospěšné pro budoucí, a nejen politickou, filosofii.

1. ROBERT NOZICK, ŽIVOT A DÍLO

Robert Nozick se narodil 16. listopadu roku 1938 v New Yorku rodině židovských Rusů. Publikoval sedm knih včetně své dnes nejcitovanější knihy *Anarchy, State and Utopia* (1974) a, jak jednou uvedl v rozhovoru s G. Borradori v knize *The American Philosopher*: „[už] jako mladého člověka mě dost zajímaly problémy sociální a politické filosofie“.⁵ Robert Nozick vstoupil do filosofie v šedesátých letech minulého století, a to jako filosof vědy pod vlivem svých pedagogů z Columbijské a Princetonské univerzity. Velký vliv na něho měl především Carl Hempel a jeho metoda „vědeckého vysvětlení“.⁶ Na základě této metody se nejdříve bezúspěšně pokoušel vyřešit etický problém svobodné vůle,⁷ což ho možná právě přivedlo zpět k problémům politické filosofie. Ještě na konci šedesátých let, v období hippies, se díky svým studentům začal zajímat o orientální filosofii.⁸ Právě ta ho později vedla k tomu, aby se více zabýval základními otázkami existence a smyslu života, čímž se vyznačuje hlavně jeho pozdní období.

Je tedy patrné, že jeho filosofie není zaměřena na určitou oblast filosofie ani není nějakým uceleným filosofickým systémem, a tak je následující rozdělení pouze hrubé. Nozick se věnoval mnoha problémům a v různých obdobích jeho činnosti se často tato témata prolínají a spolupůsobí. V této kapitole se proto zaměřím spíše na kontext jeho filosofie a nebudu se příliš zabývat detaily jednotlivých témat.

⁵ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 76.

⁶ Tamtéž, str. 71.

⁷ NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 1.

⁸ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 78-79.

1.1 Vlivy analytické filosofie

V době, kdy se R. Nozick vzdělával ve filosofii, získávala na amerických univerzitách analytická filosofie dominantní postavení. Analytická filosofie navázala na tradici myšlení logického pozitivismu, jednoho z evropských směrů filosofie 20. a 30. let 20. st. Logický pozitivismus se vyznačoval důrazem na spolupráci s vědou, snahou o smysluplnost vědeckých tvrzení a odporem k metafyzice. I když se některé z těchto postojů ukázaly být později pro analytickou filosofii liché, některé z nich si zachovaly svůj vliv a jsou součástí analytické filosofie dodnes. Logický pozitivismus přišel do Ameriky spolu s intelektuální elitou (jmenujme kupříkladu Rudolfa Carnapa) prchající před hrozící světovou válkou, která našla nové útočiště právě na amerických univerzitách. Jedním z těchto emigrantů byl i Carl Hempel,⁹ ten ale bude důležitý až později.

Pro naše účely si zde uvedeme hlavní body, kterými se analytická filosofie vyznačovala, a ukážeme si tak, jaký vliv měla právě na myšlení Roberta Nozicka. Lze říci, že analytické filosofii jde o:

- 1) „Zachování přísné, krok za krokem postupující argumentace
- 2) s plnou pozorností ke kritice v každém argumentačním stupni a
- 3) s jistou averzí k budování složitých filosofických systémů“.¹⁰
- 4) Posledním bodem, který byl převzat od vědy, je jistá názorová neutralita k předmětu, který je filosofii zkoumán. Zatímco však věda klade důraz na důkazy, filosofie klade předností váhu na argumenty.

Na bodu 1) je patrný vliv logického pozitivismu a jeho důraz na použití logiky a matematiky jako metody při argumentaci. U Nozicka se tento motiv také vyskytuje, a to v podobě vytváření struktur argumentů a dosazování logických

⁹ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 71.

¹⁰ Pro podrobný rozbor vlivů analytické filosofie na Nozickovo myšlení viz: LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 4.

konstant do těchto argumentů. On sám argument definuje jako „řadu kroků, která vás vede od premis k závěru“,¹¹ ale - jak uvádí na témže místě - ne ve všech jeho pracích (např. v: *The Examined Life*) se mu tento důraz na logickou návaznost argumentů podařilo udržet.¹² Později, jak uvidíme, se tento vztah k argumentům a argumentaci v jeho filosofii změní a bude ovlivněn jeho úvahami o svobodné vůli.

Bod 2) je snad jediným z uvedených, který autor nespĺňuje. Nelze jej osočovat z toho, že by se kritice přímo vyhýbal, stejně tak nelze říci, že by jí věnoval plnou pozornost. Svůj postoj ke kritice zdůvodňuje totiž takto: „Neodpověděl jsem na velkou část literatury vztahující se k *Anarchy, State and Utopia* ani ji blíže nestudoval. ... Už jsem měl další filosofické otázky k přemýšlení; ... Stejně tak jsem neodpověděl na literaturu vztahující se k mým dalším knihám.“¹³

3) Jeho odpor k budování systémů je vyjádřen už v předmluvě k *Anarchy, State and Utopia* metaforou o snaze filosofů ukazovat fakta tak aby seděla do všeobšíhlé teorie.¹⁴ Podobné názory později zmiňuje i v dalších svých dílech.¹⁵

4) Nozick na začátku *Anarchy, State and Utopia* rovněž tvrdí, že když se s libertarianismem poprvé setkal, jeho ideologické postoje byly spíše proti jeho finálnímu důsledkům, které jsou nyní součástí díla. Jak se uvádí v několika zdrojích,¹⁶ za svého mládí byl Nozick členem Mladých socialistů, zastávajících zcela opačné názory vůči přerozdělování ve společnosti. Jeho ideologické smýšlení však dle jeho slov prošlo razantní změnou, a to díky pochopení a následného přijetí argumentů libertarianismu.¹⁷ Kniha byla sepsána až po této názorové změně a je z ní tak patrné Nozickovo ideologické zabarvení. Tyto

¹¹ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 74.

¹² Tamtéž, str. 84.

¹³ NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 2.

¹⁴ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. xiii.

¹⁵ Např. metaforou cihlové věže, zde uváděné později.

¹⁶ <http://news.harvard.edu/gazette/2002/01.17/99-nozick.html>

¹⁷ Tamtéž, str. ix-x.

názory se silně odlišovaly od názorů Nozickových univerzitních kolegů, a v pozdějším životě od nich ustoupil i sám Nozick.

Analytická filosofie měla na Nozicka a jeho filosofický vývoj nesporný dopad. Avšak pod vlivem jeho učitelů analytické filosofie se jeho zkoumání zaměřovalo na filosofii vědy. Ta byla také předmětem jeho disertační práce, sepsané roku 1963 a později vydané jako samostatné knihy (*Normativní teorie individuální volby (1990)*), která se zaměřovala na problematiku „přijetí nebo odmítnutí vědecké hypotézy“ a byla vystavěna na dokladech ze statistiky a ekonomie. V dalším období ale Nozick, jak říká, zaměřil svou filosofickou práci na otázky, na které chtěl opravdu najít odpověď.¹⁸

1.2 Střední období, politická filosofie a epistemologie

Jak je tedy patrné, následující vývoj autorova myšlení se už neodehrával v mezích určitého filosofického směru, ale byl spíše ovlivněn samotným autorem a jeho zájmy. A tak se různé myšlenky a témata objevují na různých místech v jeho knihách. Nozickův přechod od analytické filosofie vědy k problematice morální a politické filosofie byl zapříčiněn změnou stylu jeho filosofické práce. A to díky metodě, kterou přejal od svého učitele Carla Hempela, který oproti neustálému opírání se o vědecké důkazy prosazoval pro analytickou filosofii metodu tzv. vědeckého vysvětlení.¹⁹ Nejprve se Nozick nějakou dobu věnoval problematice svobodné vůle.²⁰ A odtud už je to jen krůček k tématice práv člověka a toho, jak do těchto práv může nebo nemůže zasahovat stát. To je také hlavním

¹⁸ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 77. To Nozickovi otevřelo novou oblast zkoumání, hlavně pak etiku a politiku, na které se žádné vědecké důkazy nevztahovaly a ani nemohly.

¹⁹ Tamtéž, str. 71.

²⁰ NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 1.

tématem díla *Anarchy, State and Utopia*, které si podrobně rozebereme ve 3. kapitole.

Svůj postoj ke svému učiteli a jeho metodě později vyložil takto:

„Když jsem pojmenoval [svou knihu] *Philosophical Explanations* (1981), (cz: *Filosofická vysvětlení*), byl jsem si vědom toho, že tím splácím jistý dluh svému učiteli Carlu Hempelovi, který byl první, kdo se mnou hovořil o vědeckém vysvětlení.“²¹

Právě v knize *Philosophical Explanations* se kromě politické a morální filosofie zaměřuje i na epistemologii. Spolu se svými úvahami o svobodné vůli, a částečně inspirován Quinem,²² zkoumá problematiku snahy o donucení jako jednu z vlastností dosavadní filosofické tradice. To, co proti ní namítá je, že namísto aby se jednotliví filosofové snažili hledat pravdu, spíš své posluchače odradí od samostatného přemyšlení. Svými argumenty je „násilně“ vedou řetězem dedukcí ke svým závěrům. Avšak tyto závěry jsou podloženy pouze „chatrnými základy“, proto je každý předchozí filosofický směr zbořen tím následujícím. Tento svůj pohled vyjádřil metaforou vysoké cihlové věže: „Cihly jsou umístěny jedna na druhou, dokud není postavena vysoká filosofická věž. Risk je ten, že pokud odstraníme nějakou spodní cihlu, všechno se rozpadne, včetně vhladů, které na nich byly nezávisle vytvářeny.“²³ Tento problém se snaží řešit tzv. pluralitou argumentů: Na místo malého počtu výchozích tvrzení staví co největší počet intuitivně zřejmých tvrzení, která se potom snaží dál dát dohromady pod nějaký jednotící princip. Spíše než dedukcí se snaží vyložit, jak do sebe jednotlivé díly zapadají, a to tím, že uvádí nejrůznější příklady. Nozick mnohdy používá nečekaných příkladů a zvažuje i neobvyklé okolnosti, ke kterým může v životě

²¹ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 84.

²² LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 5.

²³ NOZICK, R. *Philosophical Explanations*, str. 4. a BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 80.

dojít.²⁴ To však umožňuje mnohdy problematiku osvětlit a tak pokračovat v argumentaci.²⁵

I když bylo dílo *Philosophical Explanations* vydáno později než *Anarchy, State and Utopia*, zmíněné rysy – 1) velký počet intuitivně zřejmých tvrzení, 2) důraz na otevřenost filosofického systému a 3) příklady (někdy i dost zarážející a nečekané) – lze v hojné míře vysledovat už zde. Částečně se ve *Philosophical Explanations* autor věnoval i politické filosofii a svůj princip plurality zde vykládá i ve vztahu k utopistickým částem *Anarchy, State and Utopia*. Ve zbylých částech tohoto díla se Nozick věnuje tématům z filosofie mysli, etiky, teorie poznání a metafyziky.

1.3 Pozdní období a filosofie života

Jak jsme zmínili již v úvodu k této kapitole, Nozickův zájem o Problematiku lidské existence vyvolala hlavně filosofie, která začala přicházet z východu do Spojených států, jmenovitě Indická orientální filosofie – buddhismus, a to koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let. Povzbuzen k četbě svými studenty, ovlivněnými hlavně hnutím hippies, kteří onu filosofii považovali za nejvíc odpovídající zkušenosti s drogami a mystičnem, rozhodl se této literatuře věnovat. Svůj hlubší zájem odůvodňuje takto:

„Chtěl jsem přemýšlet o tom, jak by vypadala [moje] filosofie, která by brala v úvahu tyto jiné formy zkušenosti s mystikou a náboženstvím. Potom mě začaly zajímat tyto teorie pro jejich vlastní obsah. Byly to rozsáhlé a neobvyklé metafyzické struktury.“²⁶

²⁴ NOZICK, R. *Philosophical Explanations*, str. 12.

²⁵ Faktem přitom zůstává, že díky těmto příkladům si lze argumenty i snadněji zapamatovat.

²⁶ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 79.

Nelze však všechno přikládat za důsledek Nozickovu zájmu o orientální filosofii. To co ho také podle jeho slov často zajímalo, byly hlavně různé filosofické paradoxy.²⁷ To je dobře vidět na již zmíněné knize *Philosophical Explanations*. Hned jedna z prvních kapitol nese název: „Proč je zde spíš něco nežli nic“ a naopak poslední se věnuje tématu: „Filosofie a smysl života“.

Nejzajímavější knihou z tohoto období je bezesporu *The Examined Life* (1989). Autor o ní říká následující: „Chtěl jsem hlouběji prozkoumat to, co dělá život smysluplným a hodnotným.“²⁸ Zabývá se v ní různými aspekty života: láskou, štěstím, kreativitou, rodičovstvím a dětmi, náboženstvím ale i politikou. V této knize se také zmiňuje o své politické filosofii obsažené v *Anarchy, State and Utopia*, a s odstupem času připouští, že si některých věcí nebyl vědom. Předně pak symbolické užitečnosti státu a některých jeho pravidel tvořící sociální jednotu obyvatel. Podobně se vyjadřuje i v *Nature of Rationality* (1994)²⁹ a celý význam symbolické užitečnosti popisuje ve stejnojmenném článku *Symbolic Unity* (1995).

Robert Nozick byl jedním z nejhlasitějších zastánců kapitalismu v akademickém prostředí.³⁰ Thomas Nagel o něm ve svém článku vyjadřuje takto: „Nozickovy práce vždy ukazují velkou inteligenci a šarm.“ speciálně se podle něj pak projevil jako „autor tří důležitých článků [na téma] *Coercion* (donucování), *Newcomb's Problem and Two Principles of Choice* (Newcombův problém a dva principy volby), *Moral Complications and Moral Structures* (morální komplikace a morální struktury).“ Přímou o díle *Anarchy, State and Utopia* se vyjadřuje takto: „Na rozdíl od většiny filosofických prací je vtipná, s rychlým tempem a je potěšení ji číst.“³¹

²⁷ Tamtéž, str. 73.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ NOZICK, R. *The Nature of Rationality*, str. 32.

³⁰ Jak napovídá název článku obsažený v *Socratic Puzzles: Why do intellectuals oppose capitalism?* A díky čemuž se také dostával do častých sporů se svými univerzitními kolegy.

³¹ NAGEL, T. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str. 137,149.

V roce 1994 byla Robertu Nozickovi diagnostikována rakovina žaludku, s kterou bojoval až do své smrti, 23. ledna roku 2002.

2. HISTORICKÝ KONTEXT NOZICKOVY POLITICKÉ FILOSOFIE³²

V této kapitole si představíme myslitele z různých období filosofie, na které se Nozick v *Anarchy, State and Utopia* odvolává. Většina zde zmíněných autorů pochází z Anglie, odkud lze vysledovat vznik tradice liberalismu převládající v politice a politické filosofii dodnes.

Náš výklad začneme teoretiky přirozeného stavu a společenské smlouvy Johnem Lockem a Thomasem Hobbesem. Dále se krátce zmíníme o Adamu Smithovi, zakladateli ekonomie, a popisu volného trhu, jako jednoho ze základů liberální teorie. Zároveň si řekneme něco o morálních částech Nozickovy teorie, ovlivněných hlavně Immanuelem Kantem. Následují dva největší představitelé novodobého liberalismu John Stuart Mill, se svou teorií utilitarismu, a John Rawls, který jako poslední před Nozickem ovlivnil politickou filosofii dílem *Teorie spravedlnosti*, na které v důsledku Nozickova teorie reaguje. Na závěr se zmíníme o libertarianismu, vyhraněném směru liberalismu, působícím v nedávných desetiletích, a takto i nazývaným, hlavně na území Spojených států, a dále spojením tohoto směru s anarchistickým hnutím.

2.1 Anglosaská tradice liberalismu: J. Locke, T. Hobbes

Hlavním autorem, kterým se Robert Nozick ve svém díle *Anarchy, State and Utopia* inspiruje, a z kterého vychází při tvorbě minimálního státu, je John Locke. Locke navazuje na jiného myslitele anglosaské tradice Thomase Hobbesa, který

³² To, jak se Nozick obrací na historii filosofie, se může zdát zarážející. Chápal totiž historii filosofie jako zdroj pro inspiraci. Myšlenky filosofů nezasazoval do kontextu doby a ani je tak neinterpretovat, spíše je bral jako nástroj nebo základ, o který se jeho filosofie může opírat. Nozick v tomto ohledu není sám, tento přístup k historii filosofie je vidět i u dalších autorů směru analytické filosofie. Lacey tento fakt označuje dokonce, jako jeden ze znaků analytické filosofie viz: LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 3.

ve svém díle *Leviathan* nastiňuje podobu přirozeného stavu, jako stavu, ve kterém lidé žili před zavedením moci. Jednoduše lze tento stav, v jeho podání, popsat slavnými citacemi: „Všichni proti všem“ nebo „Člověk člověku vlkem“. Hobbes tento „nepřátelský“ stav řeší zavedením suverénní moci panovníka pomocí společenské smlouvy³³. Tyto ideje přirozeného stavu a společenské smlouvy převezme později Locke a upraví je. Hobbes tvrdí, že v přirozeném stavu existuje pouze jedno jediné právo a to „uplatňovat svou moc jak sám chce“ z čehož nemohou plynout žádná obecně platná práva, tedy i žádná spravedlnost.³⁴ Locke se naproti tomu domnívá, že určitá práva každá člověk v přirozeném stavu má:

„Stav přirozený má zákon přirozený, aby jej řídil, který zavazuje každého, a rozum, který je tento zákon, učí veškeré lidstvo, které jen chce jít k němu na radu, a proto, že jsou si všichni rovni a nezávislí, nemá nikdo poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku.“³⁵

Locke tedy stanovuje pro každého člověka několik základních práv:

- 1) Právo na život, zdraví a jeho ochranu (člověk však nemá právo „zahubit sebe sama“).
- 2) Právo na soukromé vlastnictví.
- 3) Právo svobodně nakládat se sebou samým a svým vlastnictvím.

Lze předpokládat, že tato práva budou někým dříve či později porušena, a proto každý může svá práva bránit, a tedy, má i

- 4) právo trestat narušitele jeho práv.

Zároveň může po útočnickovi požadovat náhradu za překročení jeho práv. Spravedlnost zde tedy existuje a je vložena do rukou každého jednotlivce. Právě

³³ HOBBS, T. *Leviathan*, str. 117 – 120.

³⁴ HOBBS, T. *Leviathan*, str. 90 – 91.

³⁵ LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*, str. 141, §6.

o tyto myšlenky se bude opírat Nozick, když bude hovořit o přirozeném stavu a právech jeho obyvatel.

Co z těchto přirozených práv vyplývá, a je i možná trochu zarážející, je fakt, že v přirozeném stavu už existuje vlastnictví, Locke je totiž zodpovědný i za jednu z nevlivnějších pasáží v historii politického myšlení a to o ospravedlnění vlastnictví. V Kapitole *O Vlastnictví* píše:

“I když, je Země společná všem méněcenným bytostem a všem lidem, přesto, má každý člověk vlastnictví ve své vlastní osobě. Nemá vlastnictví k žádnému jinému tělu než k svému vlastnímu. Práce jeho těla a dílo jeho rukou, můžeme říci, jsou tedy jen jeho. Cokoli co pak vyjme ze stavu, který mu poskytla a zanechala příroda tím, že s ní smísí svoji práci a připojí k ní tak něco, co je jeho vlastní, stává se jeho vlastnictvím. To co vyjmul ze společného přirozeného stavu, jeho práci k tomu připojenou, vylučuje společné právo jiných lidí. Protože práce je nesporným majetkem toho, kdo ji vykonal, žádný jiný člověk nemůže mít právo na to, co už k sobě někdo takto jednou připojil, alespoň ne tam, kde je dostatek společného a stejně dobrého zanecháno i pro ostatní.“³⁶

To proč je tato pasáž tak důležitá, je evidentní – je v ní nejen vylíčen vznik soukromého vlastnictví, ale i to, co zde postupně vyplouvá na povrch, a čeho se později chopí libertariánská tradice, totiž teze, že člověk je vlastníkem sebe sama, jediné tak se může stát i vlastníkem věcí mimo něj. Toto téma dodnes vyvolává rozsáhlé diskuze na poli politické filosofie a inspirovalo mnohé politické myslitele včetně Roberta Nozicka.

Lockovy názory obsažené ve *Dvou pojednáních o vládě* daly základ tradici liberalismu, jehož formy přetrvávají do současnosti a ze kterých, kromě Nozicka, čerpal i další autor politické filosofie, kterého zmíníme později John Rawls.³⁷

³⁶ LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*, str. 151-152, §26.

³⁷ Ve své *Teorii spravedlnosti* píše, že nastolení spravedlnosti ve společnosti je dosaženo „smlouvou“ za „závojem nevědomosti“ přičemž i on se tak odvolává na teoretiky společenské smlouvy.

Liberalismus obhajuje morální principy rovnosti a individuální svobody a instituce založené na těchto principech. Vyznačuje se důrazem na stát řízený podle pravidel ústavy s rozdělením moci a na volný trh jako páteř ekonomiky.

2.2 Osvícenečtí autoři: A. Smith, I. Kant

Právě volný trh, jako druhý pilíř liberální teorie státu, byl podrobněji vysvětlen až později ve skotském osvícenectví Adamem Smithem. V díle *Bohatství národů* ukazuje, jak se ve společnosti přirozeným a nutným procesem, který nazývá „neviditelná ruka trhu“, mohl vytvořit trh, měna, služby, a vše co k tomu patří. A to jen „tím, že... [obchodník] sleduje jen svůj vlastní zisk, jako v mnoha jiných případech, vede ho tu jakási neviditelná ruka, aby napomáhal dosažení cíle, o který mu vůbec ani nejde.“³⁸ Vysvětlení pomocí „neviditelné ruky“ se uplatnilo i v jiných vědních oborech.³⁹ „Vysvětluje totiž, jak se něco co vypadá jako dílo něčího cíleného záměru, vytvořilo na sobě nezávislým jednáním jednotlivců“.⁴⁰ Pro Nozicka je to ten pravý způsob uplatnění metody vědeckého vysvětlení ve filosofii, a jak ještě uvidíme, pokusí se takto vysvětlit i vznik státu z přirozeného stavu.

Již v Úvodu této práce jsme uvedli, že politická filosofie je nutně svázána s etikou. Etika se snaží o nalezení morálních cílů a s nimi spojeného jednání, které by bylo platné pro všechny členy společnosti. Je tedy nutné, že i Nozick, při promyšlení vrcholného orgánu společnosti (státu), musí zároveň vysvětlit, jaké morální hodnoty jeho obyvatelé dodržují. Při stanovování morálky si proto bere

³⁸ SMITH, A. *Bohatství národů*, str. 398.

³⁹ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 20-21. Nozick přikládá podrobný seznam příkladů vysvětlení pomocí neviditelné ruky: například přirozený výběr druhů v evoluční teorii.

⁴⁰ Tamtéž, str. 18.

na pomoc kategorický imperativ dalšího osvíceneckého autora, a největšího teoretika přirozeného práva Immanuela Kanta.

Kantova slavná formulace kategorického imperativu zní: „Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“⁴¹ Z této věty můžeme ale odvodit i druhé pojetí kategorického imperativu: „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“⁴² Právě tuto verzi používá ve svém díle Nozick, aby objasnil, proč dává přednost tzv. „vedlejší morálním omezením“:⁴³

„Na rozdíl od včlenění [neporušitelnosti] práv [ostatních] do konečného stavu, kterého je třeba dosáhnout, někdo by je mohl stanovit jako vedlejší omezení jednání [jednotlivců]: „neporušíš omezení C“. Práva ostatních stanovují omezení tvého jednání. ... Vedlejší [morální] omezení odráží zásadní Katův princip, že jednotlivci jsou cíle a ne pouze prostředky, neměli by být obětováni nebo použiti pro dosažení dalších cílů bez jejich svolení. Jednotlivci jsou nedotknutelní.“⁴⁴

Lidé nemají být prostředkem pro dosažení spravedlivé společnosti, a cílem jednotlivců není dosažení absolutního dodržování práv, naopak pro Nozicka je člověk nezávislý, svobodný a volí si svůj cíl a smysl života sám. Přirozený zákon, a tedy základní práva ostatních lidí, slouží člověku pouze jako vedlejší omezení nikoli jako cíl. Zároveň se také ukazuje, že tato práva nejsou absolutní, protože jsou omezena navzájem. Dobře se to ukazuje na příkladu s nožem: Mám právo vlastnit nůž a dělat si s ním co chci, ale to jen do té míry, že s ním nesmím ohrozit život a zdraví jiného člověka.⁴⁵

⁴¹ KANT I. *Základy metafyziky mravů*, str. 62.

⁴² Tamtéž, str. 75.

⁴³ V anglickém originálu: side moral constraints

⁴⁴ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 29-31.

⁴⁵ Tamtéž, str. 171.

2.3 *Liberalismus J. S. Milla – utilitarismus*

Když se Nozick vyjadřuje o morálních zásadách budoucích obyvatel minimálního státu, kriticky se přitom obrací na utilitarismus - teorii v politické filosofii rozvinutou Johnem Stuartem Millem. Hlavní myšlenkou utilitarismu (anglicky: utility – užitečnost / prospěšnost) je, že cílem lidského jednání by měla být maximalizace prospěchu / užitku a tak i štěstí ve společnosti. Utilitarismus se tak staví na opačnou stranu barikády proti rodícímu se libertarianismu,⁴⁶ a to tím, že obhajuje přerozdělování bohatství ve společnosti za účelem maximalizace štěstí všech. Nozick tuto teorii podrobuje vyčerpávající kritice. Nesouhlasí s tím, že tato teorie stanovuje jako cíl pro všechny jednotlivce princip maximalizace štěstí a ukazuje tak proč je jeho řešení pomocí vedlejších morálních omezení lepší. Další častou námitkou proti utilitarismu (zmiňovanou např. Johnem Rawlsem) je fakt, že utilitarismus staví štěstí a prospěch většiny do popředí, na úkor neštěstí menšiny, což z hlediska morální intuice odporuje spravedlnosti. Utilitarismus se stal na dlouhou dobu dominantním liberální teorií, což také znamenalo, že se později stal největším terčem novodobé politické filosofie.

2.4 *J. Rawls a jeho dílo Teorie spravedlnosti (1971)*

Spouštěcím mechanismem pro sepsání díla *Anarchy, State and Utopia* bylo vydání knihy jiného významného myslitele politické filosofie Johna Rawlse a setkání tohoto myslitele s Robertem Nozickem na Harvardově universitě. Nozick

⁴⁶ Do opozice tyto dvě ideologie staví např. Michael Sandel ve svých známých Harvardských lekcích o spravedlnosti, a to z jednoduchých důvodů. Utilitarismus ospravedlňuje zasahování do přirozených práv jednotlivce. Soustředí se na blaho celé společnosti a nikoli jednotlivce. To zároveň implikuje, že člověk nemůže být vlastníkem sebe sama, je totiž „spoluvlastněn“ celou společností což odporuje všem základním stanoviskům libertarianismu.

věnuje zhruba 50 stran v *Anarchy, State and Utopia* diskusi s Rawlsem. Nozickovo dílo lze proto chápat jako určitou kritickou reflexi díla Rawlsova. Reaguje přitom hlavně na závěry vyvoditelné z druhého principu spravedlnosti Rawlsovi *Teorie spravedlnosti*. Druhý princip se totiž týká sociálních a ekonomických nerovností ve společnosti. Podle Rawlse mají být tyto nerovnosti upraveny tak, aby byly k co možná největšímu užítku nejvíce znevýhodněných členů společnosti. Nerovnosti mají být přípustné jen tehdy, vede-li to postupem času ke zlepšení podmínek těch členů společnosti, kteří jsou na tom nejhůře.

Nozick proti tomu namítá hned několik věcí: Za prvé není jasné, koho Rawls považuje za nejvíce znevýhodněného člena společnosti. Za druhé, a to je mnohem podstatnější, považuje jakékoli přerozdělování pomocí daní a sociálního systému za násilné narušení práv jednotlivce. Přirovnává takovýto zásah do vlastnických práv k nucené práci, protože peníze, které se takto přerozdělují pomocí daní, jsou peníze, které si někdo musel vydělat prací a za které už on sám nic na oplátku nezíská. A za třetí namítá, že v Rawlsově pojetí by musely být statky „darem z nebes“, aby si lidé při stanovování principů spravedlnosti vybrali právě princip přerozdělování.

Někdy je Nozickova teorie vykládána jako přímá kritika sociálního státu. Ve skutečnosti je to chybná interpretace, a to proto, že se tak vždy děje jen nepřímo, pomocí Rawlsovy *Teorie spravedlnosti*. Rawlsova teorie ukotvuje a „ospravedlňuje“ do té doby ve filosofii takto nepodložený koncept sociálního státu. Nesnaží se přitom ospravedlnit nějaký konkrétní sociální stát, nějaké konkrétní doby. A podobně jako v případě Nozickova státu, se spíše jedná o takový „myšlenkový konstrukt“ založený na liberální tradici. Rawls takto ukazuje, že sociální stát je z tohoto hlediska spravedlivý a zároveň odpovídá tradici, Nozick naopak říká, že ne. Na tento fakt upozorňuje i János Kis ve svém sborníku textů hned v úvodu:

“Lze-li číst *Teorii spravedlnosti* jako obhajobu sociálního státu, pak *Anarchy* je obhajobou „státu nočního hlídače“ proti argumentaci, která se z pozice liberální tradice snaží této myšlenky zbavit. Nozick podobně jako Rawls prezentuje svou teorii jako určitou interpretaci liberálního dědictví.“⁴⁷

2.5 *Libertarianismus a anarchismus*

Jak bylo již na začátku řečeno, většina zde zmíněných autorů spadá do skupiny teoretiků liberalismu. Liberalismus dává přednost hlavně individuální svobodám jednotlivce, které mají být pro všechny členy společnosti stejné, a v politice tak bývá často spojován s levicí. Tyto svobody se v liberalismu týkají hlavně svobod při obchodování a s tím spojených práv. Z toho však současně plyne i omezení státu do těchto práv zasahovat. Libertarianismus rovněž hlásá omezení státního zasahování a ochranu individuálních svobod, přesněji jejich nedotknutelnost, a to tak razantní formou, že omezuje státní funkce na minimum.⁴⁸ Jednou z těchto vyhraněných forem je i Nozickova teorie minimálního státu (odtud název). Pokud uvážíme úplné odstranění státního aparátu, potom se nacházíme v ideologiích anarchistických. Nozick na otázku proč zrovna používá pojem anarchie, a co to pro něj znamená, odpovídá takto:

„Myslím, že existují dvě různé anarchistické tradice. První z nich jsou anarchisté z levé strany, jejichž předchůdce je Charles Fourier: Jejich vodítkem je představa ideální komunity. Druhý typem je individualistický anarchismus a jeho prvními zástupci byli Henry D. Thoreau a Michail Bakunin. Cítím se blíže k tomuto druhému směru, protože brání pluralitu ideálů místo mýtu o ideální

⁴⁷ KIS, J. *Současná politická filosofie*, str. 23.

⁴⁸ Proto bývá spíše řazen do pravo-levé zóny. Viz: LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 32,33.

komunitě. To nám umožňuje zachovat si hodnoty jako je soukromý majetek a osobní iniciativa.“⁴⁹

Nozick staví svou teorii minimálního státu právě na myšlenkách individualistického anarchismu.⁵⁰ S ním ho, jak uvádí v poděkování,⁵¹ seznámil Murray N. Rothbard, jeden z největších představitelů libertarianismu a později i Nozickův kritik. Nozick se často obrací a cituje i další významné představitele libertarianismu jako například F. A. von Hayeka a Ludwika von Misesa.⁵²

Individualističtí anarchisté hájí tvrzení, že stát svojí mocí nevyhnutelně porušuje morální zásady a svobodu svých obyvatel. Nozick se ve svém díle snaží tuto teorii uvést na pravou míru, buďto tím, že ji odstraní jako neopodstatněnou, nebo tím, že ji přidá plnou váhu filosofického zdůvodnění.

⁴⁹ BORRADORI, G. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 81.

⁵⁰ Z tohoto důvodu se také někdy tento směr označuje jako anarchistický kapitalismus.

⁵¹ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. xv.

⁵² Např. v: NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 80.

3. TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU⁵³

Obsahem kapitoly 2., bodu 2.1, byla informace, že Nozick se při tvorbě své teorie opírá o Lockův přirozený stav spolu s jeho přirozenými právy, tak jak jsme je již popsali. A současně, že hlavní myšlenkou celého díla *Anarchy, State and Utopia* (a také jednou z nejdiskutabilnějších), nastíněnou už u Locka je tvrzení, že každý člověk je svobodné a nezávislé individuum mající svá přirozená práva, z nichž jedním je vlastnictví sebe sama. V bodě 2.2 jsme ukázali, jak souvisí morální části teorie s historií etiky a Kantovým kategorickým imperativem, a také, že Nozickova teorie se bude snažit vysvětlit vznik minimálního státu jako přirozený a nutný proces podobný vzniku trhu pomocí neviditelné ruky.

Kapitola 2 nás měla rovněž seznámit i s texty, proti kterým se Nozickova politická filosofie vymezuje, nebo na které reaguje, a to v bodu 2.3, krátkým seznámením s utilitarismem J. S. Millera a v bodu 2.4 s námitkami proti *Teorii spravedlnosti* J. Rawlse. Nozick pak celý svůj výklad staví do polemiky se zastánci individualistického anarchismu a jejich námitkou vůči existenci jakéhokoli státu, částečně vysvětlenou v bodu 2.5, a kterou dílo *Anarchy, State and Utopia* začíná.

Teď, když jsme si vysvětlili velkou část kontextu projevujícího se v Nozickově teorii minimálního státu, se můžeme zaměřit na samotný popis teorie. Zároveň se pokusím ukázat, jak autor teorii logicky koncipoval a jak postupoval při jejím zdůvodňování krok po kroku. K některým částem tohoto výkladu se budu vracet ve čtvrté kapitole při kritickém rozboru teorie.

⁵³ Popis minimálního státu, který je zde vysvětlený, je obsahem první části knihy *Anarchy, State and Utopia*. Druhá část se věnuje distribuční spravedlnosti, které je zde věnován poslední bod 3.6. Třetí část knihy popisuje Nozickovu utopickou vizi minimálního státu, které se zde nevěnujeme.

3.1 Základní stanoviska

Nozick si na začátku knihy klade tuto otázku:

„Základní otázka politické filosofie, která přesahuje otázky o tom, jak by měl být stát organizován, je ta, zda by zde měl vůbec nějaký stát být. Proč nemít anarchii?“⁵⁴

Samotná otázka, proč raději nemít anarchii, však nenutí nikoho, aby se jí vážněji zabýval, natož aby o ní napsal knihu. Nozick ji proto doplňuje námitkou zastánců individualistického anarchismu:

„Někteří anarchisté tvrdili nejenom, že bychom se bez státu obešli, ale také, že jakýkoli stát nutně porušuje morální práva lidí a je tedy nepochybně nemorální.“

Podrobněji tuto námitku vysvětluje na straně 51.: Stát porušuje morální práva každého tím, že se ustanovuje jediným, kdo je oprávněn používat sílu na daném území (a kdokoli jiný je za to potrestán) a také tím, že nutí své obyvatele platit za tuto ochranu a to i za ochranu těch, kteří si ji nemohou dovolit platit. Aby tuto námitku ve své teorii vyvrátil, stanovuje, že:

„Morální filosofie tvoří pozadí a hranice pro politickou filosofii. Co lidé mohou nebo nemohou udělat jeden druhému, omezuje to, co si mohou navzájem udělat skrze aparát státu, anebo udělat pro to aby takovýto aparát ustanovili. Morální omezení, která je možné takto hájit, jsou základním zdrojem legitimacy donucovací moci státu. Toto utváří hlavní oblast státní aktivity, dokonce jedinou legitimní oblast“⁵⁵

⁵⁴ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 4. Nozickův postup je zde podobný tomu, který použil v epistemologii Descartes, když na začátku svých děl přijal skeptický pohled svých oponentů, aby jej mohl důsledně zavrhnout. Nozick tomuto postupu rovněž přikládá vysvětlující účel.

⁵⁵ Tamtéž, str. 6.

Morální omezení se týkají vztahů mezi lidmi a Nozick za tato morální omezení dosazuje přirozené právo, které je součástí přirozeného stavu, a to proto, že: „situace přirozeného stavu je nejlepší anarchistickou situací.“⁵⁶ Přirozenými právy se myslí práva každého jednotlivce, která vymezují hranice jeho svobody ve vztahu k druhým lidem. Cokoli, co neporušuje něčí přirozená práva, je dovoleno. Tato práva jsou:

- 1) Právo na život, zdraví a jeho ochranu
- 2) Právo na soukromé vlastnictví
- 3) Právo svobodně nakládat se sebou samým a svým vlastnictvím.
- 4) Právo trestat narušitele svých práv a požadovat po něm kompenzaci

Přirozená práva jsou ustanovena jako vedlejší morální omezení, kterými se musí jednotlivci řídit při svém jednání ve snaze dosáhnout svých cílů. Nozick přirovnává práva k pouhému nástroji, jak a co s tímto nástrojem každý udělá, závisí jen na něm a na tom, co považuje za „svůj cíl a smysl života“.

3.2 Morální problémy – kompenzace, prohibice a risk⁵⁷

Podle práva 4) je tedy možné přirozené právo porušit, ale to jen v případě, že je poškozenému vyplacena kompenzace a pachatel je potrestán. Musíme si tedy dále popsat, jak funguje kompenzace za překročení práv, zda je nutné pachatele vždy potrestat, zda překračování práv vůbec zakazovat a jaký risk to všechno obnáší pro ostatní.

⁵⁶ Tamtéž, str. 5.

⁵⁷ Kniha *Anarchy, State and Utopia* se věnuje i dalším zajímavým tématům, které souvisí s etikou, jako například problému znečišťování přírody (str. 79-81.), vztahu lidí ke zvířatům (str. 35-42.), toho jak moc důležitou roli pro nás hraje naše zkušenost (str. 42-45.), a mnoha dalším, kterými se zde nebudeme podrobněji zabývat.

Podle Nozicka je možné porušit přirozená práva, pokud za to byl poškozený spravedlivě odškodněn. Pokud jsou dokonce tato práva předmětem nějaké dohody, potom „dobrovolný souhlas otevírá možnost překročení práv,“⁵⁸ a to i bez trestu.

Nozick se tedy zcela přirozeně ptá, „proč zakazovat a trestat porušování přirozených práv, když by pak za ně byl každý kompenzován?“ Kdokoli by tak mohl porušit má práva, s tím, že by mě za vše následně odškodnil. V této situaci by mohl lehce vzniknout následující příklad: „Pokud by spousta lidí chtěla nějakou moji věc, ten, kdo by mi ji sebral a odškodnil mě za ni, ji má, ale jen do té doby, než mu ji vezme zas někdo jiný.“⁵⁹ Znamenalo by to, že porušování práv je dovoleno, že se tak děje kdekoliv a kdykoliv, a že někteří budou tato práva porušovat bez jakékoli kompenzace, protože bez odhalení jejich totožnosti jim žádné tresty nehrozí.

„Systém, který by dovolil, aby se přepadení udávala na denním pořádku, a to i když by byly oběti následně odškodněny, by vedl k vyděšeným lidem obávajících se přepadení, náhlého útoku a ublížení.“⁶⁰ A i když by bylo možné kompenzovat samotné oběti za jejich strach, ukazuje se jako nemožné takto kompenzovat celou společnost. A proto, „abychom se vyhnuli obecnému znepokojení a strachu, jsou tyto činy zakázány a trestány“⁶¹

Kromě toho, že by takové jednání vyvolávalo ve společnosti neustálý strach, by to rovněž znamenalo dovolit, aby byly lidé používáni jako prostředek a nikoli jako cíl, a tedy by to porušovalo kategorický imperativ.

Pokud jsou ale rizika tak velká, a přináší tolik morálních problémů, potom se můžeme rovněž ptát: proč nezakázat a netrestat jakékoli překračování

⁵⁸ Tamtéž, str. 58. Nozick se mi zde zdá být trochu zmatený, protože navrhuje, že nějaká kompenzace musí být vždy vyplacena. Lze však snadno namítnout, že někdo by nemusel požadovat žádnou kompenzaci za porušení svých práv, záleželo by totiž na formě dohody.

⁵⁹ Tamtéž, str. 64.

⁶⁰ Tamtéž, str. 66.

⁶¹ Jednou ze zajímavých věcí, které si Nozick všimá je, že ne všechna porušení práv vedou nutně ke strachu ostatních obyvatel, to podle něj určuje jeden rozměr toho, proč se přečiny rozdělují na obecné a soukromé.

přirozených práv, vyjma těch, která jsou předmětem dohody? Jenže, k porušení práv může dojít i neúmyslnou nehodou, je potom vždy nutné požadovat trest? A co když se s poškozeným není možné nijak zkontaktovat? Nozick z těchto důvodů dovoluje porušování přirozených práv i mimo dohodu, ale to jen v těch případech, pokud nezpůsobují strach a tak příliš velký risk pro společnost, a pokud je za ně poškozený vždy kompenzován.⁶² Tento zákaz může ale některé jedince omezovat v jejich svobodě. Nozick uvádí příklad s epileptikem, který, kdyby mu bylo dovoleno řídit, by způsoboval svým jednáním příliš velký risk a strach, a je mu tedy řízení zakázáno. To ale omezuje jeho svobodu a staví ho tak do nevýhodné pozice vůči ostatním. Nozick proto, v souladu s předchozími úvahami, stanovuje tzv. princip kompenzace:

„Princip kompenzace požaduje, aby ti, kteří prosazují zákaz určitých riskantních aktivit [jiných lidí], kompenzovaly ty, kteří mají tyto riskantní aktivity zakázány a jsou tím tak znevýhodněni.“⁶³

Takže v některých případech je v pořádku porušit práva někoho, pokud je mu uznána kompenzace, anebo pokud tak učinil dobrovolně. Stejně tak je v pořádku, pokud jsou jednotlivci nějaké činy zakázány s tím, že představují moc velký risk pro společnost. Za toto omezení ale musí být danému jednotlivci vyplacena kompenzace.

Abychom mohli v našem výkladu pokračovat dál, a objasnit jak vznikne ultraminimální a minimální stát, bylo nutné si nejdřív vyjasnit, jak by se muselo postupovat v případě porušení přirozených práv některého z obyvatel.

⁶² Otázka, kterou zde nechává otevřenou, a která podle něj nemůže být vyřešena v omezení se na tradici přirozeného práva, je ta: jak přistupovat při zvýšeném počtu nehod, které zvyšují risk a strach ve společnosti? Sám navrhuje několik řešení tohoto problému, ale žádné se mu nejeví dost uspokojivé, viz: Tamtéž, str. 73 – 78.

⁶³ Tamtéž, str. 87.

3.3 Ochranná společenství a dominantní ochranné společenství

Přirozený stav podle Locka trpí spoustou problémů. Jelikož si musí každý svá práva hájit sám, a tedy i sám trestat ty, co je překročí, pravděpodobně bude docházet k tomu, že někdo „neodhadne, jak moc mu bylo ublíženo, nebo jak moc byl poškozen, a vášně jej budou vést k tomu, aby ostatní potrestal víc, než zasluhují, a aby požadoval vysoké odškodnění.“ Z tohoto důvodu Locke upřednostňuje, aby si lidé pomocí společenské smlouvy stanovili vyšší moc, která bude spory řešit za ně, tedy stát.⁶⁴ Nozick ale uvažuje dál a chce zjistit kam až by tato „anarchistická situace“ mohla zajít.

Lze se rovněž domnívat, že lidé by při nepřiměřených trestech víc toužili po odplatě než po čemkoli jiném a tak by docházelo k neustálému porušování práv, které by se postupně stupňovalo. Zároveň by „v přirozeném stavu někteří neměli dostatek moci k tomu, aby si vynutili svá práva“⁶⁵, a tedy by i do jisté míry panovalo mezi lidmi právo silnějšího. Tato situace se moc neliší od Hobbesovského přirozeného stavu, kdy jsou všichni proti všem. A stejně jako Hobbes, tak i Nozick tvrdí, že přirozený a pravděpodobně nevyhnutelný vývoj by směřoval k tomu, že se proti silným postaví více lidí a tak si vymohou svá práva nazpět. Tak vznikají první vzájemně – ochranná společenství.⁶⁶

Tato první společenství si vzájemně chrání svá práva. S tím, jak tato společenství rostou, však přicházejí dva problémy: „[Za prvé] každý je povinen vykonávat ochrannou funkci. A [za druhé] každý člen může kdykoli povolát své

⁶⁴ Tamtéž, str. 11. – Z tohoto hlediska je i zajímavé podotknout, že Locke zastával jistou výjimku. Pokud by se totiž stát/panovník choval vůči svým obyvatelům tyranicky, Locke souhlasí s tím, aby lidé takovýto stát opustili, i za cenu navrácení se do přirozeného stavu.

⁶⁵ Tamtéž, str. 12.

⁶⁶ Pravdě podobně by se jednalo o rodová společenství, jaká se přirozeně utvářela za celou lidskou historii. Nozick uvádí několik dalších důvodů proč by se lidé spolčovali. Buď proto „že se zajímají o veřejné blaho, nebo proto, že jsou přáteli, nebo proto, že jim dotyčný pomohl v minulosti, nebo proto, že si přejí jeho pomoc v budoucnosti, anebo prostě za výměnu.“ – tamtéž.

společníky, s tím, že jeho práva jsou nebo byla porušena.“ A může toho rovněž chtít využít, aby se někomu pomstil, nebo aby od něj něco získal.⁶⁷

Aby se rostoucí společenství vyhnulo těmto problémům, rozhodne se rozdělit si úlohy podle klasické dělby práce. Nejsilnější ze společenství se tak stanou placenými ochránci společnosti a jiní zase budou tyto ochranné služby nabízet dalším za poplatek. Společnost se bude snažit „zjistit nějakým způsobem kdo je v právu“ a zároveň stanoví jistý postup při řešení konfliktů, aby nedocházelo k podlému využívání společenství pro vlastní prospěch a aby se zamezilo potyčkám mezi členy společnosti. Vzniknou tak postupem času i další pozice ve společenství k zjištění přečinu, viny, trestu a výše kompenzace pro nastolení spravedlnosti.⁶⁸

Časem se tedy na určitém území vytvoří několik ochranných společenství nabízející své služby ostatním. To může ale vyvolat potíže, jednak už tím, že společenství se budou snažit získat co největší počet členů, a to i z jiných společenství. Jak se k sobě budou jejich hranice přibližovat, dojde nevyhnutelně i ke konfliktu mezi členy různých společenství, a tedy i ke konfliktu ochranných společenství. Tento konflikt může mít několik následků: Buďto přejde v otevřený a násilný boj, s tím, že jedno společenství vždy vyhraje, nebo si společenství rozdělí území působnosti. Může dojít i k obojímu a to v případě, že bojem ani jedno ze společenství nezíská územní převahu, a proto ustanoví třetí neutrální stranu, která spor rozhodne. „V každém z těchto případů jsou téměř všichni lidé v určité oblasti pod nějakým společným systémem, který rozhoduje mezi jejich soupeřícími nároky, a prosazuje jejich práva.“⁶⁹ - vznikla tak dominantní ochranná společnost.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Někomu se může zdát tato pasáž dost idealisticky laděná, ale Nozick se obhájí tím, že veškerý postup společenství a lidí se řídí v souladu s přirozenými právy – to znamená, že se nepočítá s tím, že by se společenství chovalo nějak nepřátelsky. Tento aspekt bude, jak později uvidíme, předmětem kritiky B. Williamse. Nozick nicméně diskutuje možné následky protiprávně jednající agentury: viz: tamtéž, str. 17.

⁶⁹ Tamtéž, str. 16.

3.4 Ultraminimální stát a minimální stát

„Z anarchie, díky spontánnímu seskupování, vzájemně-ochranným společenstvím, dělbou práce, ... vzniká něco, co velice připomíná minimální stát.“⁷⁰ „Jsou zde ale ještě dvě věci, ve kterých se schéma soukromé ochranné společnosti liší od minimálního státu, ... :

- 1) Zdá se, že dovoluje některým lidem, aby sami prosazovali svá práva a
- 2) zdá se, že nechrání všechny jednotlivce na svém území.“⁷¹

Dominantní ochranné společenství je spíše komerčního rázu a poskytuje právní ochranu jen těm, co si ji zaplatí. Aby mohlo být považováno za stát, musí získat monopol na použití síly na celém území. Avšak, na území se stále vyskytují jednotlivci nebo skupiny jednotlivců, kteří se chtějí chránit sami. „Území pokryté ochrannou společností může připomínat plátek Švýcarského sýra, s vnitřními stejně tak jako z vnějšími hranicemi.“⁷² Ochranné společenství nemůže porušit morální omezení a jednoduše tyto jednotlivce donutit, aby se staly součástí společenství, a ani jim nemůže zakazovat použití síly při vymáhání svých práv.

Nozick zde polemizuje s několika možnostmi jak situaci řešit. Jednu z nich nabízí princip férovosti Herberta Harta a Johna Rawlse, který zní takto: „Pokud se lidé účastní spravedlivé a vzájemně výhodné spolupráce, podle jistých pravidel, a omezí svou svobodu, aby tak získali výhody pro všechny, ti kdo se takto omezí, mají právo k podobnému souhlasu [a omezení], od těch, kteří mají z těchto omezení prospěch.“⁷³

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, str. 23.

⁷² Tamtéž, str. 55.

⁷³ Tamtéž, str. 90.

Tento princip se však zdá sporný z různých důvodů, a Nozick uvádí několik příkladů proč: Zvažme situaci, že lidé ve vašem sousedství se dohodnou a vytvoří seznam dnů v roce se 364 jmény a adresami každého ve městě, s tím, že každý ve svůj den v roce musí obejít všechny ostatní ve městě a rozdávat časopisy, vykládat zajímavé historky atd. „Po nějaké době přijde řada na vás. Nepochybně jste z této dohody profitoval, [a to i když jste ji sám neschválil]. Jste povinen splnit svou část dohody?“ ptá se Nozick, a odpovídá „Tak jak stojí, rozhodně ne.“⁷⁴

Dominantní ochranná společnost musí získat monopol jiným způsobem. Nozickovo řešení je takovéto: „Veškerá legitimní moc ochranné společnosti je pouze souhrnem individuálních práv, které její členové nebo klienti přenesli na tuto společnost.“⁷⁵ A zároveň: „Každý se může bránit proti neznámému nebo nekalému postupu, a potrestat toho, kdo se pokusí použít takovýto postup proti němu. A [tudíž:] ochranná společnost má právo, jakožto klientův ochránce, zastupovat ho v této věci.“⁷⁶ Je tedy patrné, že klienti této ochranné společnosti, kromě práva trestat druhé a požadovat odškodnění, předávají i právo bránit se špatnému nebo neznámému postupu ke stanovení spravedlivého trestu a kompenzace. Každý kdo tato práva poruší, bude potrestán.

Jak ale může ochranná společnost takový čin morálně obhájit? Nozick tento problém řeší tím, že stanoví, jak funguje prohibice risku ve společnosti, tak jak jsme si vysvětlili v bodu 3.2. Na základě těchto stanovisek tvrdí: Jednotlivci, kteří používají vlastní postup při stanovení trestu a kompenzace, představují riziko pro klienty dominantní ochranné společnosti. I když dominantní ochranná společnost nemá monopol na použití moci, bude nucena zastupovat co nejlépe své platící klienty. Proto bude v případě konfliktu s někým, kdo není členem této společnosti

⁷⁴ Zároveň se zde objevuje i tvrzení, které ve své pozdější filosofii zavrhuje: „Fakt že jsme částečně „sociálními produkty“ v tom smyslu, že profitujeme ze současných způsobů a forem vytvořených nespočtem dlouhých řetězců událostí, dlouho zapomenutých lidí, formy, které zahrnují instituce, jazyk a způsoby činnosti, v nás nevytváří nějaký obecný dluh, který by současná společnost mohla shromáždit a použít ke svým cílům.“ Tamtéž, str. 95.

⁷⁵ Tamtéž, str. 89.

⁷⁶ Tamtéž, str. 108.

vyžadovat, aby se tento jednatel podřídil tomu postupu, který agentura považuje za správný, a který neohrožuje klienta tak, že by byl odsouzen vinným, i když by byl neviný, anebo tak, že by mu byl uznán nepřiměřeně velký trest nebo kompenzace.

„I když si nenárokuje monopol, dominantní ochranná společnost má na základě své moci unikátní postavení. ... Jedině ona se chová svobodně vůči tomu, co označí za špatný postup při řešení sporů, cokoli si o tom myslí ostatní. ... Zde, pokud kdekoli, je prostor pro aplikaci pojmu; *de facto* monopol.“⁷⁷

Nozick tento stav označuje jako ultraminimální stát. Tvrdí, že je nutné tento stav opustit, protože nevyhnutelně porušuje práva (a tedy i morální omezení) těch, kteří chtějí prosazovat svůj postup spravedlnosti, ale nemohou, protože jim byl násilím vnucen jiný ze strany dominantní ochranné společnosti.

V souvislosti s tím co jsme si řekli v bodu 3.2, o kompenzaci za znevýhodnění, je nyní zřejmé, že za tato omezení práv je nutné jednotlivce nějak odškodnit a tím, kdo je povinen je odškodnit, jsou klienti ochranné společnosti. „Nepochybně nejméně nákladnou cestou jak lze kompenzovat nezávislé jednotlivce bude jim zajistit ochranné služby společnosti, aby se tak vyřešily konfliktní situace s platícími klienty společnosti.“⁷⁸

Dospěli jsme tak, podle Nozicka, do stadia, kdy jsme splnili 2. nutné podmínky k tomu, aby vznikl stát. Tento minimální stát si nárokuje *de facto* monopol na použití moci nad určitým územím a zároveň poskytuje ochranu práv všem na tomto území. Navíc se ukázalo, že takovýto stát vznikl procesem neviditelné ruky, aniž by přitom porušil jakékoli morální omezení. Tím tak vyvrací námitku anarchistického individualismu.

Minimální stát, jak jeho název napovídá, je omezen pouze na ochranu práv svých obyvatel a s tím spojených institucí, jako jsou policie, soudnictví, vězení, a

⁷⁷ Tamtéž, str. 108, 109.

⁷⁸ Tamtéž, str. 110.

armáda. Jakékoli další rozšíření jeho funkcí by porušilo práva jeho obyvatel. Lidé si ostatní funkce jako zdravotnictví, stavba komunikací a sociální systém atd. musí zařídit sami skrze vzájemnou spolupráci a volný trh.

3.5 Argumenty pro minimální stát a argumenty proti jeho rozšíření

Minimální stát má podle Nozicka funkci tzv. „nočního hlídače“, to znamená, že zajišťuje pouze ochranu práv všech svých obyvatel a zároveň je jediným, kdo je oprávněn používat násilí na daném území. Nozick však obratem dodává, že jakýkoli jiný rozsáhlejší stát je morálně neospravedlnitelný, jelikož by nutně v nějakém měřítku zahrnoval redistribuci. Minimální stát naproti tomu otevírá možnosti k vybudování nejrůznějších forem řešení na bázi dobrovolnosti, jako jsou charity, nadace, sbírky apod.

Proč je nutné, aby minimální stát vznikl? Nozick zvažuje různé jednání jednotlivců a vliv takového jednání na vznik minimálního státu. Dochází k závěru, že ke vzniku minimálního státu by nedošlo pouze tehdy, pokud by se každý, nebo většina jednotlivců „nechtěla stát součástí ochranného společenství a dokonce by s pokusila takovéto jednání zakázat.“⁷⁹ Což se poté co jsme ukázali, že by se takovéto seskupování odehrálo přirozeně a nutně, zdá nepravděpodobné. Přirozený stav není stabilní a k seskupování bude docházet. Nozick v souvislosti s tím tvrdí, že: „ti, kteří žijí pod ultraminimálním státem, jsou morálně povinni transformovat jej v minimální stát, i když se tak nemusí rozhodnout.“⁸⁰ A to z toho důvodu, že by tento stav konstantně porušoval přirozená práva ostatních.

⁷⁹ Tamtéž, str. 123.

⁸⁰ Tamtéž, str. 119.

3.6 Distribuční spravedlnost a teorie nároku

Vlastnictví v Nozickově teorii hraje důležitou roli už tím, že jsme vlastníky sebe samých a máme tak absolutní právo nakládat se svým životem a tím, co nám patří. Každý člověk má práva se sebou i se svým majetkem svobodně disponovat pokud tím nenarušuje práva jiných lidí. A stejně tak nikdo jiný nemá právo zasahovat do jeho legitimně nabytého vlastnictví. Jak ale člověk legitimně nabývá vlastnictví? Třemi způsoby:

- 1) První způsob je ten, který popsal John Locke (a který jsme vyložili v bodu 2.1). Člověk získá vlastnictví tak, že spojí svou práci s tím, co předtím nikdo neovládal, s přírodou.⁸¹
- 2) Druhý způsob je získat vlastnictví věci je převodem od toho, kdo jej právoplatně nabyl pomocí prvního, druhého, nebo třetího způsobu.
- 3) Třetí způsob je nápravou minulých nespravedlností. Prakticky se nejedná o získání vlastnictví jako spíše o znovuzískání vlastnictví. Nozick svou teorii nazývá jako historickou, protože spravedlnosti ve vlastnictví může být dosaženo jen tak, že se napraví veškerá předchozí porušení vlastnických práv.

S těmito způsoby nabytí vlastnictví souvisí tři principy spravedlivého vlastnictví:

1. *Spravedlnost v nabytí:* „Osoba, jež nabyde majetek v souladu s principem spravedlnosti pro nabytí majetku, má právo tento majetek vlastnit“
2. *Spravedlnost v převodu:* „Osoba, jež nabyde majetek jiného oprávněného držitele v souladu s principem spravedlnosti při převodu, má právo na toto vlastnictví“

⁸¹Nozick přitom modifikuje Lockovu výhradu k nabytí vlastnictví. Viz: LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 43, 44.

3. *Spravedlnost v prevenci a nápravě*: „Nikdo nemá právo na vlastnictví jinak než na základě (opakovaných) postupů 1. a 2.“⁸²

Svou teorii nároku staví Nozick do opozice proti paternalistickým teoriím, které určují spravedlivé rozdělení vlastnictví podle jednoho modelu (např. Každému podle jeho zásluh, potřeb atd.). Namítá proti nim, že takovéto modely potřebují neustálé zasahování a redistribuci a jsou výrazným porušením lidské svobody. Vysvětluje to na slavném příkladu s bývalým slavným basketbalistou Wiltem Chamberlainem⁸³: Předpokládejme, že by modelové rozdělení bylo takové, aby měl každý stejně. Wilt Chamberlain se rozhodne hrát košíkovou a bude chtít, aby mu lidé zaplatili 25 centů, jestli ho chtějí vidět hrát. Za jednu sezónu navštíví jeho zápasy na milión lidí a Wilt je tak bohatší o 250 tisíc dolarů než všichni ostatní. Aby se ale zachovala modelová situace, bude potřeba, aby byly tyto zisky redistribuovány mezi ostatní – což přece není vůbec spravedlivé.

⁸² KIS, J. *Současná politická filosofie*, str. 206., v originálu: NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*, str. 151. – detailní výklad těchto principů lze nalézt v: VALLENTYNE, Peter. *Nozicks Libertarian Theory of Justice*, in: *The Cambridge Companion to Nozick's ANARCHY, STATE, AND UTOPIA*. A pro podobný rozbor více zaměřený na kritiky těchto principů viz: LACEY, A. R. *Robert Nozick*, str. 37 – 44.

⁸³ KIS, J. *Současná politická filosofie*, str. 216 – 219. V originálu: NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*, str. 160 - 162.

4. KRITIKA TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU

Ted', když jsme se podrobněji seznámili s tím, jak by dle Nozickovy teorie mohl vzniknout minimální stát z přirozeného stavu a zároveň si odůvodnili, proč nelze ospravedlnit rozsáhlejší stát, se můžeme podrobně podívat na kritiky této teorie a jakých částí teorie se týkají. Tato teorie je kritizována z různých ideologických hledisek (egalitarismu, komunitarismu i samotného libertarianismu). Zde zmíněné kritiky mají však jedno společné. Zaměřují se na vztah teorie k reálnému světu. Promýšlí, většinou pomocí „myšlenkových experimentů“ nebo dat z historie, vztah takové teorie ke světu. Jediné na čem se dá kritika takové teorie postavit je rozpor s realitou a zkušeností.

4.1 Thomas Nagel

Thomas Nagel ve svém článku *Libertarianism Without Foundations* (cz: libertarianismus bez základů) tvrdí že Nozickův text selhal jako oficiální text směru libertarianismu a to na základě následujících zdůvodnění:

Nepřesvědčil ostatní o správnosti tohoto směru.⁸⁴ Ve své podstatě se totiž vzdálil příznivcům individualistického anarchismu, tím, že jejich hlavní postulát zpochybnil, i když z něho v počátku vycházel. Nagel to zdůvodňuje tak, že Nozick dává přílišný důraz na nekalosti státu a přitom jeho existenci v závěru označí jako nutnou a nějak implicitně předpokládá, že se jí ony nekalosti státního aparátu týkat nebudou.

„Přirozeně jakákoli opozice k moci státu se setká s jistou sympatií od těch, co sledují současné dění a Nozick zveličuje spojení mezi jeho pohledem a bojem proti státním regulacím ... Je lehké si vytvořit jistou averzi k státní moci tím, že

⁸⁴ NAGEL, T. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str. 138.

vidíme, jak ji skutečné státy zneužívají. Jejich aktivity občas zahrnují vraždění, mučení, cenzuru atd. ... Ve skutečnosti by [minimální stát] pravděpodobně obsahoval ty nejhorší části toho, co máme teď bez mnoha těch dobrých.“⁸⁵

Jedním příkladem takového zveličování může být fakt, že Nozick cituje hned na začátku díla *Anarchy, State and Utopia* popis „zločinnosti“ státu⁸⁶ od Pierre-Josepha Proudhona, považovaného za zakladatele anarchismu.

S tím souvisí to, že pořádně nedomyslel důsledky, jaké by tato teorie měla, pokud by byla aplikována na reálný svět. Dle Nagela je otázkou, jak by vypadal sociální systém minimálního státu v praxi. Nagel poukazuje na riziko, že by lidé pravděpodobně nepřispívali charitám dostatečným množstvím prostředků nutných na zajištění jejich bezproblémového fungování. Protože „většinou lidé nejsou natolik štedří, aby něco dobrovolně darovali ... protože dobrovolná rozhodnutí je těžké udělat. Většina lidí by [naopak] tolerovala všeobecný systém povinné daně bez toho, aby si stěžovali, zatímco by se cítili ospravedlněni při odmítání výzev k dobrovolnému přispění. To je částečně způsobeno tím, že by neměli žádnou záruku, že ostatní učinili taktéž – tedy ze strachu z relativní nevýhody.“⁸⁷ Ve snaze zrušit to co je na státu viděno jako špatné (donucení, sledování atd.), se v důsledku zruší i to co je na něm dobré, jako je sociální systém či zdravotnictví.

⁸⁵ Tamtéž, str. 139-140.

⁸⁶ NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*, str. 11.

⁸⁷ NAGEL, T. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str. 146-147.

4.2 Murray Rothbard

Murray Rothbard je dalším z libertariánů (včetně Roberta Nozicka), kteří se soustředili na princip přirozeného práva.⁸⁸ Byl i tím, kdo stál u zrodu myšlenky anarchistického kapitalismu spolu s ostatními členy Rakouské školy ekonomie.

Kupodivu, tím směrem, který nejvíce kritizoval Nozickovu politickou filosofii, byl právě směr libertarianismu.⁸⁹ Jedním z prvních libertariánů reagujících na Nozickovu práci byl Murray N. Rothbard ve svém článku z roku 1977. Nozickovi vytýká hlavně to, že minimální stát nemá žádnou skutečnou souvislost s tím jak státy v historii vznikaly a „Nozick selhal v tom udělat alespoň jedinou zmínku nebo odkaz k historii skutečných států.“⁹⁰ Sám pak ukazuje některé historické příklady, které připomínají situace popsané v *Anarchy, State and Utopia*, ale které se od ní odvíjeli jinak. Například v historii se mnohokrát stalo, že vedle sebe operovaly různá ochranná společenství, bez toho aniž by mezi nimi došlo k otevřenému boji, a tak nutně nemuselo dojít ke vzniku dominantního společenství. Rothbard dále aplikuje Nozickův princip eliminace risku i na jiné případy, aby tak ukázal, že to stát může opravňovat k přijetí až totalitních pravidel. Například risk, který je spojen s alkoholem a i jinými drogami by vedl k tomu, že je stát úplně zakáže. Podobně útočí i na mnoho dalších aspektů teorie, které by v důsledku zabránili vzniku minimálního státu.

4.3 Pavel Barša

Pavel Barša ve svém článku polemizuje mezi Nozickovou a Rawlsovou politickou filosofií. Vysvětluje jednotlivé principy, které oba myslitelé používají

⁸⁸ BARŠA, Pavel. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, str. 990.

⁸⁹ LACEY, A.R. *Robert Nozick* str. 32, 33.

⁹⁰ ROTHBARD, N. M. *Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State*, str. 45.

a snaží se je zařadit podle hodnot, které zastávají. Poslední část článku se věnuje shrnutí plusů a mínusů obou teorií. Nozickův stát by totiž mohl být klidně jedním z těch, které budou součástí volby principů za závojem nevědomosti u Johna Rawlse. „Alespoň dva jeho pravděpodobné důsledky by však vedly k jeho zavržení.“⁹¹ První se týká toho, že by principy spravedlivého vlastnictví vytvářeli nepřiměřené majetkové rozdíly mezi lidmi, které by i v důsledku mohli omezit svobodu jednotlivců. Druhým a závažnějším je ten, že v Nozickově minimálním státu je klidně možné dostat se do otroctví. Jelikož je každý vlastníkem sebe sama, může se i každý „pronajmout“ někomu do služby. Stačí, že se budete nacházet v hodně nevýhodné pozici, třeba, že budete nutně potřebovat lékařské ošetření a uzavřete úmluvu s někým, kdo vás zachrání.⁹²

4.4 Bernard Williams

Williams ve své recenzi na knihu *Anarch, State and Utopia* kritizuje Nozickovu teorii jako příliš argumentačně omezenou a zaměřenou na jeden cíl: odpovědět na anarchistickou námitku. Podle Williamsova názoru má kniha „velice teoretický charakter“. Představuje pouze určitý myšlenkový experiment, velice vzdálený od současného politického dění.

Tím hlavním co proti Nozickovi namítá je, že redukuje člověka, po vzoru ekonomie, na individuálně jednající bytost zaměřenou jenom na vlastní prospěch. Ve skutečnosti se ale lidé řídí i psychologickými a sociologickými faktory, které by tak výrazně ovlivnili vznik minimálního státu. Uvádí příklad s ochranou společností: „dokonce i s velkou dávkou optimismu o lidské přirozenosti by se

⁹¹ BARŠA, P. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, str. 1000.

⁹² Z toho hlediska je zajímavé podotknout, že i když se Nozick při tvrzení o vlastnictví sebe sama opírá a Locka, v Lockově pojetí je ale vlastníkem člověka Bůh. Proto nikdo nemůže spáchat sebevraždu a ani se nemůže stát otrokem jiného člověka.

dalo počítat s tím, že by [ochranná společnost] byla částečně na straně svých klientů a tedy pokrytecká vůči potencionálním klientům, a ohavná vůči potvrzeným klientům jiné společnosti.“⁹³ Pokud mohou jednotlivci porušovat morální omezení je jen těžko představitelné, že by tak nedělali i společenství. Nozick ale pouze modeluje situaci tak, aby vyvrátil amorálnost vzniku státu.

Další námitkou je, že jeho teorie počítá až s příliš malým počtem morálních omezení a nejsou tak ani do důsledků domyšleny hranice práv jednotlivce. Dále pak, že i když se opírá o Lockův přirozený stav a pojetí vlastnictví, kromě výhrady k nabytí vlastnictví Nozick nevěnuje bližší pozornost existujícím námitkám proti tomuto pojetí.

⁹³ WILLIAMS, Bernard. *Anarchy, State, and Utopia*, by Robert Nozick, in: *Essays and Reviews*, str. 112.

ZÁVĚR: FILOSOFICKÉ ZAMYŠLENÍ NAD DEFINICÍ STÁTU

Dosáhli jsme cíle stanoveného na počátku naší bakalářské práce: seznámili jsme čtenáře s teorií minimálního státu a také jsme ji podrobili kritice některých dalších autorů politické filosofie na základě jejího vztahu k realitě.

V této části se budu zabývat mým pohledem na celý problém státu a toho, že Nozickůva definice státu nemusí být nutně závazná a že i minimální stát vlastně nemusí být žádným státem, stejně tak na další myšlenky vztahující se k této teorii. Svůj postoj vysvětlím na praktických problémech, které vznikají při aplikaci takového státu, a které jednak ukážou, jak doufám, správnou definici toho, co je to stát, a čím se projevuje. Během tohoto závěru se i pokusím seznámit čtenáře s pozdními myšlenkami Nozicka vztahující se k teorii minimálního státu.

Nozick se při své definici státu, jakožto: „instituce, která si nárokuje monopol v rozhodování kdo a za jakých podmínek může použít sílu na daném území, a která zároveň potrestá kohokoliv, kdo tento monopol poruší“⁹⁴, inspiruje definicí podanou Maxem Weberem. Avšak na tomtéž místě dodává, že „formulování dostatečných podmínek pro existenci státu se ukázal být obtížný a těžko spleťtý úkol“⁹⁵. Omezení funkce státu na monopol použití síly při ochraně obyvatel na určitém území se mi zdá jako přílišné zjednodušení. Vysvětlím proč.

Na straně 17 se v *Anarchy, State and Utopia* zmiňuje o víře obyvatel v povinnost sloužit státu z důvodu státní legitimacy. Tento názor je jedním z těch, které s postupem času reviduje. Nazývá to aspektem sociální jednoty obyvatel státu. V *The Examined Life* píše: „Určitý jednotlivec může dávat přednost tomu, mluvit pouze za sebe. Ale žít ve společnosti a identifikovat se s ní nutně znamená, že jste zahanbeni věcmi, za které nejste osobně zodpovědní – jako války a

⁹⁴ NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*, str. 23.

⁹⁵ Tamtéž.

utlačování nebo obsazení cizí země – a že jste hrdý na věci, které jste vy sám neudělal. Společnost někdy mluví za nás.“⁹⁶

Tento princip „symbolické užitečnosti“ je, dle jeho slov, tím co v jeho teorii neuvážil. Ochranné společnosti a stát sice mohly vzniknout a rozvíjet se jako určitá sociální komunita, nicméně já se domnívám, že tento aspekt není tím, co má na definici státu zásadní vliv – mnohem zásadnější vliv to má na definici národa a všemožných skupin lidí.

Nozick píše, že každá ochranná společnost by při rozhodování používala vlastní postup k řešení sporu mezi svými klienty. Z textu ale vyplývá, že tento postup by se týkal pouze rozhodování o porušení přirozených práv, vynucení kompenzace a stanovení trestu. Pokládám si tedy otázku: Je to oprava to jediné, čím by se od sebe ochranné společnosti lišily? Je vlastní postup při řešení sporů tím jediným, co by potencionálním zákazníkům mohli nabídnout? Jaký by pak mezi nimi byl rozdíl? Pokud by opravdu nebylo nic, čím by se od sebe společenství odlišovali pak by se mohlo zdát, že by se vývoj ubíral k vytvoření dominantní ochranné společnosti. Jenže pokud by bylo něco, čím by se od sebe společnosti odlišovaly, vývoj by pak směřoval jiným směrem.

Různé spory, které lidé řeší mezi sebou, časem přerostou v porušení práv. Lidé v ochranné společnosti budou chtít, aby tato společnost řešila i obchodní, majetkové a všechny ostatní vztahy mezi jednotlivci, a vymezila, jak správně postupovat podle zákonů, aby se tyto vztahy nemusely neustále řešit vždy přes soudy ochranné společnosti.

Nozick svojí teorii sestavuje jen k tomu, aby odpověděl na anarchistickou námitku proti státu, ale už nikoliv na to, co je podstatou státu. Podstata státu rozhodně nespočívá pouze na jeho donucovací moci, kterou anarchisté tak nenávidí. Chápu, že Nozick tuto definici používá pouze k vysvětlujícím účelům a

⁹⁶ NOZICK, R. *The Examined Life*, str. 289.

jeho definice se tak zdá dostatečná. Ale z hlediska toho, že stát je i něčím víc, se ohrazuji, aby se v případě minimálního státu mluvilo o tom, že se jedná o stát – jedná se o kostru státu, která určuje jen minimum pravidel.

Když si představím historický vývoj státu, tak vidím malá ochranná uskupení schopná zajistit každému spravedlnost s důrazem na použití síly, ale ještě větší důraz zde vidím na právo, a to na právo, jenž dopodrobna popisuje, a tím i upravuje, všechny možné a různé vztahy, které mohou ve společnosti nastat a které nebudou-li řešeny zákonnou cestou, by se jinak museli řešit přes soudy ve společnosti.

To jakou cestou se při úpravě těchto vztahů společenství vydá, určuje rozdíl mezi těmito společenstvími. Zákon je to, co od sebe státy odlišuje, a i to, co stát definuje. Stát může omezovat své obyvatele zákonem hodně, potom je to diktatura, nebo málo, potom se blíží anarchii. Z tohoto hlediska se mi stát, jenž je popsán Nozickovou teorií, jeví spíš víc jako anarchie nežli stát. Nozick hovoří o tom, že stát má monopol použití síly, ale tato síla slouží k tomu, aby vynucovala zákony a pravidla. Pokud těmito pravidly zůstanou pravidla přirozeného stavu, pak se stále nacházíme v anarchii.

Co je tedy stát? Nebo lépe, co stát definuje? Ať už stát upřednostňuje redistribuci nebo ne, stát je to, co klade na jednotlivce pokud možno co největší omezení a co určuje dopodrobna, jaké jednání jednotlivců a skupin je přípustné – neurčuje pouze meze, kde začínají svobody ostatních, ale omezuje samotnou svobodu každého, a to nezávisle na právech druhých. Například: Ve většině zemí je zakázáno pohybovat se neoblečený, byť to nijak nezasahuje do práv ostatních. Další příklad si vypůjčím od Nozicka. Ten jej v *The Examined Life* použil k tomu, aby ukázal, jak důležité jsou vztahy sociální jednoty vysvětlené výše. Jedná se o případ otevřené diskriminace ve společnosti, která dobře ukazuje, proč se omezení musí týkat i skupin; „Zvažte situaci, kdy členové Ku-Klux-Klanu v bílých kostýmech pochodují sousedstvím obydleným z převážné části černochoy, ... Musí

obyvatelé tohoto sousedství snášet takovouto skandovanou podporu dříve rozšířeného zla?⁹⁷

Pro shrnutí: Stát omezuje svobodnou činnost v různých směrech, nejen ve vztahu k druhému. Tím ale umožňuje činnost v mezích zákona a tato omezení jsou následně podepřena donucovací silou.

Nozick v jedné ze svých pozdějších prací uznal, že jeho teorie není tou ideální, protože se soustřeďuje jenom na jeden aspekt lidského života, jen na jeden z morálních, a tedy i politických, cílů jednotlivce:

„Předpokládejme, že je zde mnoho soupeřících hodnot, které mohou být rozvíjeny, podporovány a realizovány v politickém prostředí: svoboda, rovnost předtím nerovných skupin, komunitní solidarita, individualita a nezávislost, podpora kultury, národní moc, ... spravedlnost atd.“⁹⁸

Z jím jmenovaných bych tedy jeho teorii označil jako ideálně formulovanou a zaměřenou na hodnotu individuality a nezávislosti. Existují mnohé další teorie politické filosofie soustřeďující se na jiné hodnoty. Například Rawlsova teorie je zaměřena na spravedlnost, ale ani o této hodnotě se nedá mluvit jako o absolutní. Isaiah Berlin je zase velice důležitým autorem výstižně popisujícím různé aspekty hodnoty svobody v díle *Čtyři eseje o svobodě*. Podobně jako egalitarismus se v posledních letech začínají projevat i směry jako komunitarismus soustřeďující se na nalezení ideálu rovnosti a komunitní solidarity. O tom, zda by se někdy mohlo podařit tyto různé hodnoty spojit do ideálního celku Nozicka na tomto místě pochybuje, protože „ne všechny tyto hodnotné cíle mohou být realizovány se stejnou energií ... ne všechny dobré věci mohou být uspořádány dohromady v harmonizující celek.“⁹⁹

⁹⁷ NOZICK, R. *The Examined Life*, 291.

⁹⁸ NOZICK, R. *The Examined Life*, str. 292.

⁹⁹ Tamtéž.

Ale kdo ví... politická filosofie rozhodně neskončila a bude se vyvíjet dál podle toho jak se budou vyvíjet různé aspekty společnosti.

SEZNAM LITERATURY:

Primární literatura:

BERLIN, Isaiah. *Čtyři eseje o svobodě*, Praha: Prostor, 1999 (ISBN 80-7260-004-4).

HOBBS, Thomas. *Leviathan*. Praha: OIKPYMENH, 2010 (ISBN978-80-7298-106-9).

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976.

LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. 1. vyd. Praha: NČAV, 1965.

NOZICK, Robert. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Basil Blackwell, 1974 (ISBN 0-631-19780-X).

NOZICK, Robert. *The Examined Life*. New York: Simon and Schuster, 1989 str. 286-292. (ISBN 0-671-72501-7).

NOZICK, Robert. *The Nature of Rationality*. Princeton: Princeton University Press, 1994 str. 32. (ISBN 0-691-02096-5).

NOZICK, Robert. *Socratic Puzzles*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1997 (ISBN 0-674-81653-6).

NOZICK, Robert. *Philosophical Explanations*. Harvard: Harvard University Press, 1981 (ISBN).

NOZICK, Robert. *Symbolic Utility*, in: *Essays in Honor of Amartia Sen*. Oxford: Oxford University Press, 1995 str. 110-140.

PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKPYMENH, 1997 (ISBN).

PLATÓN. *Listy*. Praha: OIKPYMENH, 1996 (ISBN 80-86005-08-9).

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*, Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995 (ISBN).

SMITH, Adam. *Bohatství národů*, Praha: Liberální Institut, 2002 (ISBN: 80-86389-15-4).

Sekundární literatura:

BARŠA, Pavel. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, Filosofický časopis, č.44, 1996, str. 990-1002. (ISSN 0015-1831).

BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, Chicago: The University of Chicago Press, 1994, str. 70-85. (ISBN 0-226-06648-7).

KIS, János. *Současná politická filosofie*. Praha: OIKPYMENH, 1997 (ISBN 80-86005-60-7).

LACEY, A. R. *Robert Nozick*. Princeton: Princeton University Press, 2001 (ISBN 0-691-09045-9).

NAGEL, Thomas. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, Oxford: Oxford University Press, 1995, str. 137-149. (ISBN 0-19-509008-X).

ROTHBARD, Murray N. *Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State*, Pergamon Press: *Journal of Libertarian Studies*, 1977, str. 44-57.

VALLENTYNE, Peter. *Nozick's Libertarian Theory of Justice*, in: *The Cambridge Companion to Nozick's ANARCHY, STATE, AND UTOPIA*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011 str. 145 – 167. (ISBN 978-0-521-12002-9).

WILLIAMS, Bernard. *Anarchy, State, and Utopia, by Robert Nozick*, in: *Essays and Reviews 1959-2002*, Princeton: Princeton University Press, 2014, str. 107-114. (ISBN 978-0-691-15985-0).

RESUMÉ:

Politická filosofie je součástí filosofie už od jejího počátku v antickém Řecku. Platón, Aristoteles a mnozí další po nich se zabývali otázkami státu a jeho vnitřním uspořádáním. Avšak podobně jako se měnili různé filosofické koncepce, měnil se i náhled na stát, jeho funkce a vnitřní instituce. Nejnovější z těchto teorií má na svědomí Robert Nozick a popisuje ji ve svém díle *Anarchy, State and Utopia*, která se na problematiku státu dívá z libertariánských pozic. Tvrdí, že stát je potřeba pouze jako držitele monopolu síly, díky kterému je v tomto „minimálním státě“ zajišťováno dodržování přirozených lidských práv. Tato bakalářská práce se zaměřuje na detailní rozbor fungování takového státu a následně jej podrobuje kritice dalších myslitelů. Závěr práce je věnován snaze o definici státu spolu s polemikou s touto teorií a jejím přínosem pro politickou filosofii.

SUMMARY:

Political philosophy is a part of philosophy since its beginning in ancient Greece. Plato, Aristotle and many others after them dealt with issues of state and its internal structure. However, with every new philosophical position the outlook on the state, its functions and internal institutions changed. Robert Nozick has been responsible for one of the latest of such theories and describes it in his book *Anarchy, State and Utopia* which looks at the issue of state from libertarian position. He argues that the state is only required as a holder of monopoly of power, to ensure respect for natural humanrights in what he calls "the minimal state". This bachelor thesis focuses on detailed analysis of the functioning of such a state and then summarizes critical responses of the other thinkers. The conclusion of this thesis is devoted to the effort to define what a state is and to polemic with Nozick's theory and its benefit for political philosophy.

